

*Марина Павленко,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

МУЗИКА У ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА Й ПАВЛА ТИЧИНИ

У статті розглянуто музичність як точку перетину життя і творчості Тараса Шевченка і Павла Тичини. Проаналізовані стосунки з Музикою обох поетів, зв'язок із Піснею їхньої творчості.

Ключові слова: Шевченко, Тичина, Музика, Пісня, духовний зв'язок.

Марина Павленко. Музыка в жизни и творчестве Тараса Шевченко и Павла Тичины

В статье рассматривается музыкальность как точка соприкосновения жизни и творчества Тараса Шевченко и Павла Тичины. Анализируются взаимоотношения с Музыкой обеих поэтов, связь с Песней их творчества.

Ключевые слова: Шевченко, Тичина, Музыка, Песня, духовная связь.

Maryna Pavlenko. Music in life and work of Taras Shevchenko and Pavlo Tychyna.

In the article the musicality is reviewed as the point of intersection of Taras Shevchenko's and Pavlo Tychyna's life and work. Here the relations of both poets with music are analyzed and connection between their lives and the song

Key words: Shevchenko, Tychyna, music, song, spiritual connection.

Ми вже довели, що Павло Тичина має цілковите право вважатися послідовником Тараса Шевченка [4] і що ключові твори обох геніїв — Шевченків «Великий льох» і Тичинин «Золотий гомін» — тісно взаємопов'язані, попри цілковиту формальну несхожість [3]. Наразі ж спробуємо розглянути ще одну цікаву, хоч і ніким не проаналізовану досі, точку «перетину» творчості двох митців — їхню музичність. Адже саме музичність має на увазі Станіслав Зінчук, говорячи: «Тичина, як і Шевченко, не схожий на жодного менестреля світової літератури. Його легко впізнати з однієї фрази (навіть не римованої), бо він — творець власної поетичної системи, граматики й музики» [2, 87]. Пісенність «Співця Сонячних Кларнетів», серед іншого, підкреслена вченим-музикознавцем

О.Правдюком таким чином: «Якби порівняти Тичину-філолога і Тичину-музиканта, то, мабуть, останній заявив би про себе більше виразно» [6, 44]. Максим же Рильський слушно зазначав, що «коли багатьох поетів називаємо ми за трафаретом «співцями», то для Павла Григоровича слово співець — найприродніший епітет» [6, 72].

«Співець» — хто засумнівається, що цей епітет так само природнім є і для великого Кобзаря? «Я не знав людини, яка б любила наші пісні більше, ніж Тарас», — наголошує Варфоломій Шевченко [1, 115].

Мабуть, не випадково, як згадує П. Тичина, Шевченко в дитинстві для нього почався саме з пісні. То була «Зоре моя вечірняя...», що її малий Павло вважав народною [8, 424].

Цікаво, що, як посвідчують очевидці, Тарасовою улюбленою піснею була «Ой, зійди, зійди, зіронько та вечірняя» [1, 115]: чи не вона, трансформувшись згодом у авторську поезію «Зоре моя вечірняя...», дійшла до Тичини як «народна»?..

Павлусь купався в музиці з дитинства. Його батьки й брати-сестри всі були обдаровані в цій сфері. Тато — псаломщик Пісківської церкви — навіть заснував такий собі родинний хор, який помагав йому співати в церкві. Удома теж часто грав на гармонії, а діти з матір'ю — підспівували. Павлуся він учив відтворювати дзвони лаврської церкви, упізнавати звучання різних інструментів, вслухатися в мелодику народних пісень і взагалі шукати музику в будь-яких звуках [5, 8].

Згідно з дослідженнями Оксани Захарчук, Тарасові Шевченку палку любов до народної пісні теж прищепили змалку. Мати співала колискових (на жаль, назви їх поки що залишаються загубленими в часі. Принагідно зауважимо, що з колискових Тичининою дитинства до нас дійшла тільки популярна досі «Пішла киця по водицю». — М.П.), дід — історичних, в тім числі й про Коліївщину, батько — чумацьких, сестра Катерина — ліричних [1, 115].

Щоправда, якщо в Тичининій родині спів був своєрідним культом, то в Шевченковому сирітському дитинстві було не зовсім до пісень чи інших мистецтв. Про це яскраво сказано в присвяті «А.О.Козачковському», де малий

Тарас, скрадаючись, мережить «хрестами і візерунками з квітками» саморобну книжечку: «Там собі у бур'яні, / Щоб не почув хто, не побачив, / Виспіваю та плачу» [9, 344]. (Між іншим, любов і талант до малювання — ця ще одна спільна грань обох митців — тема окремого, наступного нашого дослідження. — М.П.)

Будучи учнем Чернігівської бурси (потім — семінарії), Павло Тичина відпрацьовує своє навчання, житло й харчі співом у Єлецькому хорі. Його срібний дискант (високий хлоп'ячий голос) одразу помітили й ченці-викладачі, і ровесники [5, 16].

Шевченко теж мав голос приємного сріблястого тембру, але — тенор [1, 115].

Обоє вміли чудово співати: «Високу оцінку Шевченкові-співаку дав відомий фольклорист М.Максимович: «...заслухувались ми співаючого Шевченка — цієї мистецької натури, що так багато відбилась у живопису, віршуванні, а найсильніше й найкраще в співі українських пісень» [1, 115]; «Спів для Тараса був органічною потребою. П.Куліш згадував, що коли Шевченко співав, усі довкола замовкали і зачаровано слухали, дехто плакав, а він співав людям на втіху та собі самому ще й на більшу. Він співав серцем і був визнаний справжнім народним співцем України» [1, 116].

Павло Григорович, за свідченнями Володимира П'янова, «не тільки володів абсолютним музичним хистом, абсолютним слухом і чарівним тембром голосу», — він «міг співати без супроводу» [6, 26]. Чудовий спогад про Тичинин авторський спів залишила Михайлина Коцюбинська, яка навідалась до Поета під час евакуації часу другої світової війни в Уфі: «...Павло Григорович разом із дружиною та її матір'ю співають колядки. Того разу я чула колядки уперше в житті. Відтоді я не раз слухала їх у різному виконанні: професіональні хори, любительський спів, без краю зворушливе виконання Козловського з хором Большого театру. Але то було щось особливе, ні з чим не зрівнянне. Якщо можна уявити собі ангельський спів, так то був саме він. Вони співали неголосно, голоси — точні, як інструмент у досвідчених руках, абсолютний слух, ідеальне злиття голосів» [2, 121].

Про цей же період згадує і Леонід Новиченко: «То був дуже зворушливий вечір. Частували нас тоді [не] стільки скромним біженським (емігрантським?) застіллям, скільки, саме в душі П.Г., найоригінальнішим співочим концертом з колядок, псалмів і танців. Видно було, що цього репертуару в них — цілі снопи, ароматні й різнобарвні. Так повіяло Україною, старою класичною Україною, що ми ледве стримували сльози зворушення» [2, 162].

Те, що Тичина ставиться до пісні з не меншим пійтетом, ніж Шевченко, свідчать не тільки спогади про нього, не лише його численні поезії, але й статті. Так, у своїй розвідці «Квітни, мово наша рідна» (1967) Павло Григорович зізнається: «В уяві моїй мова завжди живе поряд з піснею, сестрою її рідною. [...] Бо ж наша мова — як чарівна пісня, що вміщає в собі і палку любов до Вітчизни, і ярий гнів до ворогів, і волелюбні думи народнії, і ніжні запахи рідної землі. А пісня — це найдобріша, найвиразніша мова» [8, 401].

А ще обоє дуже цінували творчість кобзарів. Тарасові (який, між іншим, навіть іноді підписував свої поезії псевдонімом «Кобзар Дармограй»!) особливо припали до душі думи у виконанні славного бандуриста Остапа Вересая, котрому з вдячності за високе кобзарське мистецтво він передає гроші й «Кобзаря» з дарчим написом. «Підтримуючи пісенно-епічну концепцію України, Шевченко закликає українських письменників та істориків прислухатись до живих звуків: «Прочитайте ви думи, пісні, послухайте, як вони співаюсь, як вони говорять межи собою...» [1, 115].

Тичина ж іще бурсаком часто вмудрявся чкурнути в ближній лісок — послухати пісень кобзарів та лірників, які проймали до глибини душі [5, 16]. В дорослому віці, відкриваючи дитячу олімпіаду 1940 р., Тичина наголосить на ролі народної думи, мовлячи: «Справді, діти не мають хороших шкільних пісенників, скомпонованих із творів українських композиторів. Серед дітей недостатньо популяризуються українські художники, майстри народної творчості, думи й історичні пісні...» [7, 276]. І це, зазначмо, в часи, далеко не прихильні до кобзарства!

Взагалі, стосовно народної творчості, то обох з повним правом можна назвати ще й фольклористами. Що Шевченко знав дуже багато народних пісень, а також все життя збирав і записував їх [1, 115], — що Тичина знав і записав їх безліч [6, 40]. Якщо перший мав за плечима музичну семінарську освіту, то Тарас, записуючи лише тексти пісень, мелодії засвоював завдяки «своїй природній музичній обдарованості» і «був одним з перших фольклористів, який зумів побачити в народній пісні феномен української нації» [1, 115].

Починаючи з бурси і решту життя Тичина прилучається до шедеврів музичної класики: Бортнянський, Турчанинов, Глінка, Римський-Корсаков, Бетховен, Чайковський, Бородин, Шуман, Рахманінов... Власне, ні для кого не є секретом його діяльність і як успішного диригента, керівника різних хорів тощо.

Добре орієнтується в класичній музиці й Шевченко, досконало знаючи сучасне йому музичне мистецтво, тонко відчуваючи його естетичну вартість, по-фаховому розбираючись у виконавській майстерності співаків та інструменталістів. Поет використовував тонку музичну термінологію, яка свідчить про глибоку обізнаність з музикою (тема, варіації, соната, каватина, дует, квінтет, увертюра, ораторія, серенада, лад...). «Численні музичні враження перлами розсипані в його творчому доробку, — пише Оксана Захарчук, — Його відомі вислови: «Божественний Гайдн!», «Великий Бетховен», «Моцарт — чарвіник», «Безсмертний Глінка!» Улюбленим же композитором був Фредерик Шопен [1, 116].

Більше того: якщо факт, що Павло Григорович небезуспішно пробував себе й у ролі композитора, зокрема, ховаючись зі скромності під псевдо «Павло Лялич» [5, 16], більш-менш відомий, — то про те, що Тарас Григорович теж деколи сам створював мелодії до своїх віршів (як-от пісня «Ой, повій, вітре, з великого луку та розвій нашу тугу») [1, 115], — майже не згадується!

Ми ж вважаємо, що і ці перегуки в біографіях митців не є випадковими. Як і вміння обох грати на музичних інструментах. «Тарас сам грав на кобзі, торбані та бандурі і дуже любив задушевний м'який тембр віолончелі, — посвідчує Оксана Захарчук, — Герой його повісті «Музикант» так характеризує цей інструмент:

«Тільки одна душа людини може так плакати і радіти, як співає і плаче цей чудовий інструмент» [1, 116].

Тичина ж, як посвідчують різні джерела, грав на дуже багатьох музичних інструментах, серед них досконало — на кларнеті, роялі, бандурі, арфі й гобої.

Тут ми й підступаємо до ключового і завершального моменту нашої розвідки. Йдеться про заголовки перших збірок обох поетів. «Кобзар» (1840) і «Сонячні кларнети» (1918) — які символічні назви! Кожен з авторів наче вклав у них свою любов до її величності Музики-Пісні, свідомо чи підсвідомо апелюючи до інструмента, яким володів власноруч (згадаймо, що Шевченко грав на бандурі, Тичина в Чернігівському симфонічному оркестрі був знаним кларнетистом [6, 29])! Тестова наповненість збірок тільки підтверджує це. Але музично-пісенні образи в Шевченковій і Тичининій поезії — це вже тема окремих ґрунтовних розвідок. Ми ж зупинимось на ключовому висновкові, що істинні генії мають чимало спільних рис, і любов до Музики та Пісні, проявлена — як-от у нашому випадку — в багатьох сферах життя і творчості Тараса Шевченка й Павла Тичини, — одна з них. А також резюмуємо, що справжні митці, пророки й поводитирі Нації — це ще яскравий взірець спадкоємності й тяглості світоглядних засад і мистецьких традицій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Захарчук Оксана. Шевченко-музикант // Дзвін. — 2012. — ч.3. — С.114-117.
- 2.3 любов'ю і болем: Спогади про Пава Тичину / Упорядник Марина Павленко. — К.: Міленіум, 2007. — 350с.
3. Павленко Марина. «Золотий гомін» Павла Тичини як ремінісценція «Великого льоху» Тараса Шевченка // «Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах». — 2011. — ч.5. — С.6-19.
4. Павленко Марина. «Падаю і знов іду»: крутосхили Тичининого шляху до Шевченка // Слово і Час. 2008. — ч.7. — С.3-14.
5. Павленко Марина. Хлопчик-камертон (Павло Тичина) // Бібліотечка «Дивослова». — 2009. — ч.12. — С.20-23.

6.П'янов Володимир. На струнах вічності: Нарис та есеї (Про Павла Тичину). — К.: Український письменник, 2002. — 220с.

7.Тичина П.Г. Зібрання творів: У 12т.: Т.8. Кн.2: Статті, рецензії, доповіді, виступи. — К.: Наук. думка, 1986. — 456с.

8.Тичина П.. Зібрання творів: У 12т.: Т.10: Статті, рецензії, доповіді, виступи. 1960-1967. — К.: Наук. думка, 1987. — 584с.

9.Шевченко Тарас. Кобзар. — К.: Державне видавництво художньої літератури, 1961. — 608с.